

Om Drakskeppet

- **Bylock, Maj. *Drakskeppet*. Ill. av Jan-Åke Winqvist. R&S. 119 s. 8 år och uppåt. Hcg**
- Petite, en fransk adelsflicka, beskrivs först i sin hemmiljö. Vid ett plundringståg rövas hon bort av vikingar och säljs vid hemkomsten till Norden och troligen i Sverige, som träl till en ett barnlöst par. En arbetsam tid för flickan börjar och en spännande tid för läsaren. Personskildringen är tydlig och boken vill visa på hur vikingarna levde både till havs, vid plundringståg och till vardags i byn. Berättelsen är kronologiskt skildrad och därmed lätt att läsa. Det finns emotionella skillnader i texten - både lättsamhet, romantik och ledsenhet.

FÖRORD

*Genom att låta elever läsa skönlitteratur inom samhällsorienterande ämnen **skapas möjligheten att få goda tänkande och tolkande läsare i skolan och samtidigt utveckla elevernas historiemedvetande. Min tanke är att denna text ska kunna användas för att understödja det viktiga arbetet med att **fördjupa läsningen i mellanåldrarna.** De tre eleverna som får göra sina röster hörda är olika företrädare för läsande barn i denna ålder.***

A scenic landscape featuring a calm lake in the foreground, surrounded by tall reeds and grasses. In the background, a dense forest of trees stretches across the horizon under a bright blue sky filled with fluffy white clouds. The scene is framed by dark, silhouetted branches with some autumn-colored leaves at the top and sides.

Skönlitterär läsning och historiemedvetande
hos barn i mellanåldrarna

Skogen och mörkret

Skogen och Ljuset

Inledning

Skönlitteratur spelar en stor roll i många barns liv och litteraturens roll för barns identitetsskapande och utveckling av förståelse för livsfrågor diskuteras inom skolan och i kulturdebatten. I skolan ska skönlitteratur enligt läroplanen användas i stor utsträckning.

Kursplanen i svenska har som mål att barn ska sträva mot "att utveckla sin förmåga att läsa, förstå och tolka och uppleva texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär." [1] Syftet kan vara att läsa skönlitteratur för att uppleva vad som har hänt under en viss historisk tid. Kursplanens mål förutsätter goda litteraturkunskaper från lärarens sida med ett brett skönlitterärt val som bas och goda ämnesdidaktiska kunskaper.

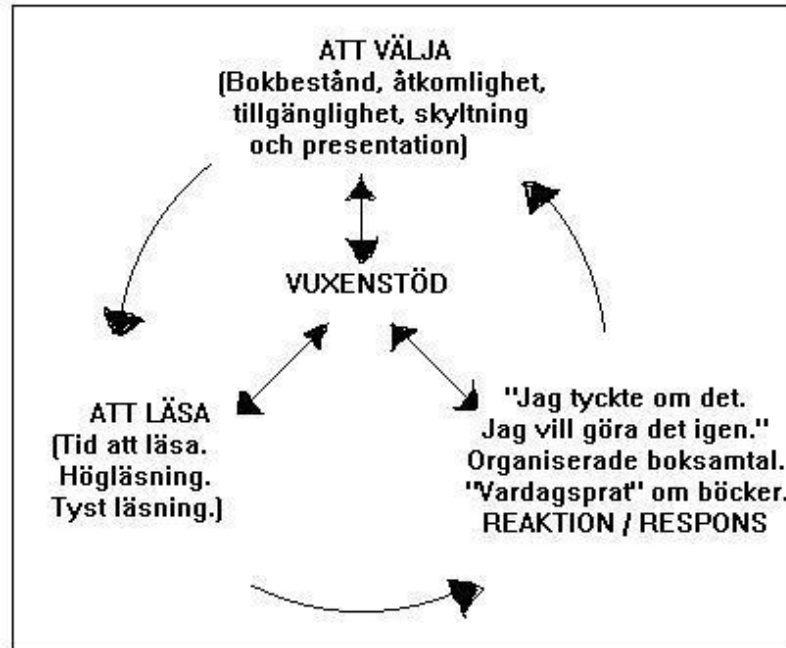
[1] *Grundskolan. Kursplan och betygskriterier i svenska.* Stockholm, 2000, s. 97

Eleverna ska vidare enligt läroplanen "få möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen." [2] Här finns ett direkt samband med de samhällsorienterande ämnena och då bland annat ämnet historia. I det första målet att sträva emot skriver kursplanen i historia: "Skolan skall i sin undervisning sträva efter att eleven förvärvar ett historiemedvetande, som underlättar tolkningen av händelser och skeenden i nutiden och skapar en beredskap inför framtiden." [3]

[2] *Kursplan och betygskriterier i svenska*, s. 97

[3] *Kursplan och betygskriterier i historia*, s. 76.

Läsandets cirkel - Chambers

Läs- skriv och samtalsprocess

- Den undervisning som alla elever i klassen deltog i samt de moment som endast de undersökta eleverna genomförde såg sammanfattningsvis ut så här.
- Eleverna skriver text – **Essäfrågor (Moment 1)**
- Drakskeppet läses (tre kapitel)
- Boksamtal 1 i helklass efter läsning av tre kapitel i Drakskeppet
- **Intervju 1 – transkription (Moment 2)**
- Drakskeppet läses vidare
- Boksamtal 2 i helklass efter utläst roman
- **Intervju 2 – transkription**
- **Eleverna skriver text 2 – Essäfrågor igen**
- Läsning av fortsättningsromaner och/eller romaner
- **Text 3 (inom klassens tematiska arbete)**
- **Intervju 3 – transkription**
- **Text 4 – Egen berättelse om vikingatiden med val av ämne enl. bilaga 8**
- Ytterligare läsning av fackböcker,
- Ytterligare valfri läsning av skönlitterära romaner om vikingatiden

Läs- skriv och samtalsprocess

I funktion

Del 2

- **Drakskeppet läses vidare**
- **Boksamtal 2 i helklass efter utläst roman**
- **Intervju 2 – transkription**
- **Eleverna skriver text 2 – Essäfrågor igen**
- **Läsning av fortsättningsromaner och/eller romaner**
- **Text 3 (inom klassens tematiska arbete)**

Appleyard

- *the Reader as Player,*
- *the Reader as Hero and Heroine,*
- *the Reader as Thinker,*
- *the Reader as Interpreter,*
- *the Pragmatic Reader”.*
- Appleyard, s. 14-15.

Essäfrågor, boksamtalsfrågor och intervjufrågor

Essäfrågor:

- Berätta om människorna på vikingatiden – män, kvinnor och barn (pojkar och flickor)- deras utseende, kläder, hur de bodde, vad de gjorde på dagarna. (Människors liv)
- Berätta om natur, vädret och djuren - husdjur, vilda djur, var de bodde.(Natur, djur, geografiskt)
- Berätta om samhället. Lagar, vilka personer som bestämde och hur det bestämdes.
- Hur skrev man? (Samhällets organisation)
- Vad trodde människorna på vid den här tiden? Vem/vilka vände man sig till när det blev svårigheter? (Tro och vetande)
- Berätta om redskap och leksaker. (Redskap – tillverkning- produktion)
- När du hör ordet historia- vad tänker du på då? Vilka andra ord kopplar du ihop med ordet historia? Berätta hur du tänker. (Historiemedvetande – och/eller historiekunskaper - definitioner).

Intervjufrågor

- **Langers frågor
och fortlöpande relation till boksamtal
och innehåll i böckerna**

Chambers grundfrågor

Sammanfattning gjord av Mary Ingemansson- 04

- Var det något du gillade i boken?
- Var det något du ogillade?
- Var det något du inte förstod eller tyckte var svårt? Har du några frågetecken?
- Lade du märke till några mönster eller kopplingar?

Variationer på grundfrågor- allmänna frågor:

- När du såg boken för första gången, vad för slags bok trodde du då att det var?
- Vad tycker du nu när du har läst den, var den som du hade väntat dig?
- Om du skulle berätta för någon som inte har läst boken, vad skulle du säga då?
- Hur många olika berättelser kan du hitta i boken?
- Var det några ord och uttryck som du tyckte om? Eller inte tyckte om?
- Läraren bör ha frågorna färdigformulerade men också vara flexibel.

Specialfrågor

- **VARFÖR är förbjudet!**
- **Hur lång tid tog det för allting att hända?**
- **Vems berättelse är det?**
- **Vilken av personerna blev de mest intresserad av?**
- **Var utspelar sig händelserna**
- **Vem var det som berättade historien? Vet vi det? Hur vet vi det?**
- **Är historien berättad i första person?**
- **Fick vi någonsin reda på vad personerna tänkte?**
- **Tänk dig själv som åskådare till händelserna. Med vems ögon såg du det som hände?**

Intervjufrågor:

- a. Fördjupning av Chambers frågor dvs. allmänna frågor och specialfrågor
- b. Variation på ovanstående frågor efter att ha läst utvalda elevers essä
- c. ” Eleven som tänkare” – Judith Langers djupgående frågor
- d. Frågeuppgift - essäfråga 5 diskuteras.

Läsforskare

Appleyard – fem faser

Lars-Göran Malmgren

Aidan Chambers

Judith Langer:

Envisionment building:

Litterära föreställningsvärldar

Tänk på en nyläst text/bok

- Du börjar orientera dig....

Langer

Envisionment building – stances

Den första fasen innebär att man är utanför texten och går in i textvärlden.

Orienteringsfas och ingång till textvärlden.

Fas två innebär att vara inne i textvärlden och röra sig genom den.

Förståelsefas och att vara inne i textvärlden.

Langer

Fas tre innebär att läsaren använder sin kunskap och sina erfarenheter för att få ordning på textvärldar (eller föreställningsvärldar) Återkopplingsfasen och att gå tillbaka från textvärlden.

Envisionment building – stances

Fas fyra innebär att vi får distans till textvärlden vi har utvecklat och tänker tillbaka på den. Vi sätter ord på vår förståelse, vår läserfarenhet och själva arbetet, texten.

[Överblicksfasen](#) och att identifiera erfarenheter.

Envisionment building – stances

” In the first two stances, our thoughts are on our envisionments themselves. In the third stance, our thoughts are on our experience and knowledge in the real world. In the fourth stance, we objectify our envisionments, holding them apart for inspection. The stances serve as a way to think about the same general issue in different ways. In the first stance, we gather initial ideas; in the second, we are immersed in our textworlds; in the third, we gain insights from our envisionments; and in the last, we reflect on what it all means, how it works, and why.[1]

Judith Langer

[1]Langer, *Envisioning literature*, s. 19.

Elever

Intervjuer och texter; boksamtal

Emma om hist. skönlitteratur

Såna här böcker [...] de innehåller ju lite fakta ... så man ... det är i alla fall bra om man läser nån till en början för då får man ... då får man ... i alla fall lite grundfakta ... vad man ska säga ... inne i ... huvudet [...] att **det är enklare om man har läst en hel berättelse** ... då kommer jag oftast ihåg mer ... och [...] **då är det enklare att plocka fram det igen (Eln2).**

Simons val av litteratur

Vid intervju 2 diskuterar vi också vilken sorts bok Simon vill läsa först när det gäller historia. Skönlitteratur, faktion eller lärobok i historia?

Han väljer först faktionsboken, i det här fallet *Folket i Birka* eller *Vikingafärd*:

Simon och fakta

- **Mary:** Då kan man fråga sig... är det nåt bra med att läsa en sån här bok... vi kan ta vår lärobok där.
- **Simon:** Det är ju bra med denna. ..[min anm. S. pekar på *Drakskeppet*). Det är ju rätt så mycket fakta i den med.
- **Mary:** Mmm. Tänker man på det när man läser eller man bara läser för att få reda på vad som händer eller är det både och?
- **Simon:** Nej.. man tänker nog lite både och (Siln2).

Likheter - olikheter

- Likheterna ovan kan ställas mot olikheter i *utvecklat historiemedvetande och lässtrategier*.
- Simon säger sig vara en ovillig läsare, men det jag ser är att **han snabbläser för att hitta fakta om sina ursprungliga intressen**. Han missar då möjligheter till nya vägar i sin utveckling.
- Sofie, som är yngst och enligt lärarens bedömning inte en lika stark läsare som de två andra, men intresserad av läsning **blir då varse fler intressanta synpunkter**.
- Emma säger sig vara väldigt intresserad av litteratur, läser fort men har också stor förmåga att uppfatta innehållet.
- **Elevernas olika förutsättningar samt lässtrategier påverkar alltså utvecklingen av historiemedvetande.**

Likheter

- En likhet i elevernas utvecklade historiemedvetande är fokus på förr och nu med få kopplingar till framtiden. Skildringen av människornas liv i trälkojan, Boels och Steins stuga, Starkes borg och borgen i Frankerriket tydliggör för dem *de sociala skillnaderna* i vikingasamhället. De ser också samband mellan människor under vikingatiden och sig själva när de relaterar i återkopplingsfasen. Det finns även stor överensstämmelse mellan dem när de relaterar till vad som var sämre förr.

Läs– skriv– och samtalsprocessens betydelse

- Under analysen av elevernas historiemedvetande har jag haft stor användning av Langers begrepp ”envisonment building” och med hjälp av de fyra faserna kunnat följa processen.
- I *återkopplingsfasen* stiger verkligen eleverna ut ur föreställningsvärlden och låter texten påverka deras egna liv samtidigt som olika läroprocesser sätts igång. Men för att komma dit behövs en lång startsträcka via textläsning och samtal.
- Det vaga ordvalet i början av processen, som även Langer påtalar, ändras alltså successivt *mellan* faserna.
- Jag har noterat att det ofta krävs diskussion flera gånger om samma innehåll för att en given föreställning ska kunna ändras och detta gäller för alla tre eleverna.
- Det är också min slutsats att barn som inte tar sig mellan *orienteringsfasen*, som kräver mycket kraft, och *förståelsefasen* tidigt i texten samlar för lite förståelse för att kunna ta sig in i den fortsatta texten, och därmed få möjlighet att utveckla de historiska sammanhangen i *återkopplingsfasen*
- I *återkopplingsfasen*, när eleverna ser till sig själva och sin värld, sker ibland också identifikation, då elevernas eget sociokulturella liv kan speglas

Vad kom jag fram till?

När jag ser hur många nya insikter Emma, Sofie och Simon har fått efter den skönlitterära läsningen och vilket intresse som har skapats för tidsfrågor, jämförelser mellan då och nu, rättvisefrågor och genusperspektiv, **inser jag att skönlitterär läsning i kombination med samtal är något som också ger kraft åt det totala kunskapstillägnandet.**

Upplevande subjekt

Den skönlitterära läsningen har startat ett tänkande som inte hade kunnat komma igång genom läsning av läroböcker utan **upplevande subjekt och spännande händelser**. Eleverna hittar sedan olika sätt att fortsätta sitt kunskapssökande.

Hjälp in i texten

Min slutsats är också att de barn, som i grundskolan ofta ber om en ”ny bok för den jag har är inte bra” behöver stimuleras med intressant historisk skönlitteratur. Dessa elever är inte alltid läslata, de är inte ointresserade och inte ovilliga att ta till sig nya tankar, utan de behöver hjälp in i texten.

Fler resultat?

- **Ja, det är fruktsamt att läsa skönlitteratur inom historieämnet**
- **Skönlitteratur utesluter inte facklitteratur- de har olika funktioner men båda behövs**
- **Genom skönlitteratur utvecklas empati för människor förr**

Hur kan du göra?

- Min personliga uppfattning efter undersökningen är att läraren ska börja i en skönlitterär roman eller faktionsbok med ett eller ännu bättre flera upplevande subjekt och då gärna välja en roman med en fortsättning.
- Därefter ska eleverna ges stor valmöjlighet bland läroböcker, faktionsböcker och skönlitteratur. De hittar själva sin egen väg.
- Jag drar också slutsatsen att en lärare behöver läsa skönlitteratur fortlöpande inom sitt eget undervisningsämne, till exempel historia, för att professionellt kunna göra tematiska arbeten med eleverna. Textens svårighetsgrad och innehållet behöver dessutom vara anpassade till situationen.

Läsutveckling

Med hjälp av Judiths Langers "stances" –
läsarhållningar och "envisionment building" kan
jag få tag i läsutvecklingen
OCH

Mer lässtöd och samtal behövs

Jag är idag helt övertygad om att det går att få alla barn att gå in i böcker - **men en del kommer inte längre än till stance – fas ett utan hjälp.**

DÄRFÖR

behövs samtal,
gruppsamtal,
läsgrupper,
tid,
lärare som läser,
föräldrar som får information
och väl utrustade skolbibliotek.

Marys synpunkter

- Min personliga uppfattning efter undersökningen är att läraren ska börja i en skönlitterär roman eller faktionsbok med ett eller ännu bättre flera upplevande subjekt och då gärna välja en roman med en fortsättning.
- Därefter ska eleverna ges stor valmöjlighet bland läroböcker, faktionsböcker och skönlitteratur. De hittar själva sin egen väg.

Marys synpunkter

- Jag drar också slutsatsen att en lärare behöver läsa skönlitteratur fortlöpande inom sitt eget undervisningsämne, till exempel historia, för att professionellt kunna göra tematiska arbeten med eleverna. Textens svårighetsgrad och innehållet behöver dessutom vara anpassade till situationen.

Läraren

Tycker att ”det här med boksamtal var ett bra arbetssätt som jag kommer att använda mig av fler gånger, både i tema och andra svenskarbeten”.

Responsen från eleverna var god och böckerna var en ”hit”. Det är A och att man hittar böcker som når fram till alla. Nästa gång kommer jag att varva boksamtal med fördjupningsarbete. Det är det jag tror hade givit bäst effekt. ”

Marys synpunkter

- Min personliga uppfattning efter undersökningen är att läraren ska börja i en skönlitterär roman eller faktionsbok med ett eller ännu bättre flera upplevande subjekt och då gärna välja en roman med en fortsättning.

Marys synpunkt

- Därefter ska eleverna ges stor valmöjlighet bland läroböcker, faktionsböcker och skönlitteratur. De hittar själva sin egen väg.

Langers faser

**”Stances” är steg i envisionment building”
och kan översättas med hållningar, faser eller
inställningar till texten eller möjligen
hållpunkter/nerslag under processen.
Langer beskriver fyra ”stances”.**

Langer: Fas 1

- * *Den första hållningen innebär att man är utanför texten och går in i textvärlden orienteringsfas och ingång till föreställningsvärlden*

Langer fas 2

- * ***Fas två innebär att vara inne i textvärlden och röra sig genom den,***
samla personlig kunskap kring texten och
kontexten för att utveckla tänkandet "being in
and moving through envisionment" –
förståelsefas_och att vara inne i textvärlden.

Langer - fas 3

- * **Fas tre** innebär att läsaren använder sin kunskap och sina erfarenheter för att få ordning på föreställningsvärlden. **Man byter fokus från den textvärld läsaren håller på att skapa till vad de idéerna betyder för det egna livet.** Här använder Langer ”stepping out and rethinking what one knows”.

Langer fas 3

- Den **tredje fasen** skiljer sig från de tre andra genom att den i sig själv är ett starkt skäl till att vi läser och studerar litteratur eftersom denna hållning hjälper oss att sortera våra egna liv. *Min benämning är återkopplingsfasen och att gå tillbaka från textvärlden.*

Langer fas 4

- ***Fas 4 innebär att vi får distans till textvärlden vi har utvecklat och tänker tillbaka på den. Vi sätter ord på vår förståelse, vår läserfarenhet och själva arbetet, texten.***

Langer fas 4

Vi gör kopplingar, har fokus på författarens hantverk, textens struktur och litterära element och allusioner. Langers beskrivning är ”stepping out and objectifying the experience. Jag benämner denna som överblicksfasen och att identifiera erfarenheter.

Langers djupfrågor (jfr Chambers)

- Judith Langer – fokusera, formulera, återknyta, byta åsikt
- Eleven som tänkare: att utforska elevens kunskap

Langer: Eleven som tänkare

- Att utforska elevens kunskap:
- Vad tyckte du efter bokens slut? Vad tänkte du? Vad betydde det för dig? Är det något du vill ta upp?
- Titta på titeln, bilden. Kommer den dig att fundera på något? Vad tror du att boken kommer att handla om?(jfr Chambers)
- Läs nästa kapitel och kom med något att fundera över. Finns det något mer du vill ta upp i kapitlet? Har du några tankar om vad det är som gör att...? Finns det några frågor?

Langer: Utforska elevens kunskap:

- Vad tror du kommer att hända i hans liv? På vilket sätt är hon/han mer mogen? Vad tycker du om det här så långt? Kan du fortsätta lite till?

Langer: sätt att stötta disk.

Sätt att stötta diskussioner:

- a. Göra medveten om tankar.**
- b. Söka klargöra – läraren ber om ytterligare förklaring: Tror du att?**
- c. Erbjud deltagande – läraren hjälper eleven att komma in i diskussionen - vad tycker du?
Vad tror du om?**
- d. Leda diskussionen – läraren visar hur man binder ihop idéer: Säg det så att alla hör!**

Langer: att stödja olika sätt att tänka

- **Att stödja olika sätt att tänka:**
  - **a. Fokusera**
  - **b. Formulera**
  - **c. Återknyta**
  - **d. Att byta åsikt**

Langer: roller

Att överföra kontrollen från läraren till eleverna:

- **Läraren uppmanar eleverna att ta de roller som de lärt sig under diskussionerna: jag vill höra om de andra. Vad tycker ni? Skulle ni göra som ...?**

Langers faser/läsarhållningar

Vara utanför och gå in i världen

Vara inne i världen och röra sig igenom textvärlden

Gå tillbaka och fundera på vad man vet

Gå ut och identifiera erfarenheten

Ett försök till tolkning av progression av elevernas läsutveckling/litteraturundervisning:

Eleven ska kunna:

- **dela med sig av sina intryck efter läsningen**
- **ställa relevanta frågor om det lästa**
- **gå vidare från "första intrycket" till att tänka efter, vidareutveckla och berika sin förståelse**
- **anknyta inom och mellan texter**
- **beakta flera synvinklar/perspektiv i texter och mellan gruppens medlemmar**
- **ta del av alternativa tolkningar för att kritisera eller instämma med dem**
- **använda litteraturen för att skapa förståelse för sin person och livet/omvärlden**
- **använda läsarter som ger inlevelse i andra kulturer och sammanhang**
- **använda skrivandet som ett sätt att reflektera över och delge andra kunskap om litteratur**
- **tala och skriva om ett verk som är relevant och godtagbart vid litteraturstudier**

Läsprogression del 1

Eleven ska kunna

- **dela med sig av sina intryck efter läsningen**
- **ställa relevanta frågor om det lästa**
- **gå vidare från "första intrycket" till att tänka efter, vidareutveckla och berika sin förståelse**
- **anknyta inom och mellan texter**

Läsprogression del 2

- beakta flera synvinklar/perspektiv i texter och mellan gruppens medlemmar
- ta del av alternativa tolkningar för att kritisera eller instämma med dem
- använda litteraturen för att skapa förståelse för sin person och livet/omvärlden

Läsprogression del 3

- använda läsarter som ger inlevelse i andra kulturer och sammanhang
- använda skrivandet som ett sätt att reflektera över och delge andra kunskap om litteratur
- tala och skriva om ett verk som är relevant och godtagbart vid litteraturstudier